

یوسف شعار و آیات اکمال و مودت

در دیدگاه مفسران معاصر فریقین

افسانه صبوری

انتشارات نو شناخت

سرشناسه	:	صبروری، افسانه، ۱۳۶۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	یوسف شعار و آیات اکمال و مودت در دیدگاه مفسران معاصر فریقین/ افسانه صبروری.
مشخصات نشر	:	تهران: نوشناخت، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	۱۰۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۸۳۶۶۲۱-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
موضوع	:	شعار، یوسف، ۱۲۸۱-۱۳۵۱ -- نقد و تفسیر
موضوع	:	تفاسیر (سوره مائده. آیه ۳)
موضوع	:	تفاسیر (سوره شوری. آیه موده)
موضوع	:	احادیث خاص (تقلین) -- نقد و تفسیر
موضوع	:	Hadiths, Special (Saqalain) -- Criticism and interpretation*
موضوع	:	تفاسیر -- مطالعات تطبیقی
موضوع	:	Qur'an -- Commentaries -- Comparative studies
موضوع	:	تفاسیر شیعه -- مطالعات تطبیقی
موضوع	:	Qur'an -- Shiite hermeneutics -- Comparative studies
رده‌بندی کنگره	:	BP ۴
رده‌بندی دیویی	:	۲۹۷/۱۷۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۷' ۱۶۹' /

یوسف شعار و آیات اکمال - مودت در دیدگاه مفسران معاصر فریقین

افسانه صبروری
صفحه‌آرا: مریم نطقی
نقاشی جلد: استاد علی بحرینی
ناشر: انتشارات نوشناخت
چاپ نخست: تابستان ۱۳۹۹
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قیمت: ۲۲,۰۰۰ تومان
حق چاپ و نشر محفوظ است.

انتشارات نوشناخت

۰۹۲۲۱۵۰۸۷۳۴

۰۹۳۸۹۵۱۵۹۹۳

www.noshanakht.com

info@noshanakht.com

فهرست مطالب

	مقدمه
--	-------------

۱۱

فصل اول: مفاهیم و مبانی بنیادین

۱-۱. مکاتب تفسیری و چستی مکتب اجتهادی	۱۷
۱-۱-۱. مفهوم‌شناسی مکتب تفسیری	۱۷
۱-۱-۲. دسته‌بندی تفاسیر	۱۷
۱-۱-۳. مکتب تفسیر اجتهادی و انواع آن	۱۸
۱-۱-۳-۱. تفسیر اجتهادی قرآن به قرآن	۱۸
۱-۱-۳-۲. تفسیر اجتهادی روایی	۱۹
۱-۱-۳-۳. تفاسیر اجتهادی ادبی	۱۹
۱-۱-۳-۴. تفاسیر اجتهادی فلسفی	۱۹
۱-۱-۳-۵. تفاسیر اجتهادی علمی	۱۹
۱-۱-۳-۶. تفاسیر اجتهادی نسبت به تاریخ	۱۹
۱-۱-۳-۷. تفاسیر اجتهادی و باطنی	۱۹
۱-۱-۴. شرایط و مراحل تفسیر اجتهادی	۱۹
۱-۱-۴-۱. مرحله مقدماتی	۲۰
۱-۱-۴-۲. مرحله اجرایی	۲۰
۱-۱-۴-۳. مرحله ارجاعی	۲۰
۱-۱-۴-۴. مرحله نهایی	۲۲
۱-۱-۵. دلایل مخالفان مکتب تفسیر اجتهادی	۲۲
۱-۱-۵-۱. دلایل قرآنی مخالفان مکتب تفسیر اجتهادی	۲۲
۱-۱-۵-۲. دلایل قرآنی مخالف مکتب تفسیر اجتهادی	۲۳
۱-۱-۵-۲-۱. روایات مربوط به فهم قرآن	۲۳
۱-۱-۵-۲-۲. دلایل روایی مربوط به رأی از تفسیر به رأی	۲۳
۱-۱-۵-۲-۳. سیره‌ی صحابه و تابعین	۲۳
۱-۱-۵-۲-۴. دلایل موافقان مکتب تفسیر اجتهادی	۲۳
۱-۱-۶. آیات مؤید تفسیر اجتهادی	۲۴
۱-۱-۶-۲. روایات مؤید تفسیر اجتهادی	۲۴
۱-۱-۶-۲-۱. حدیث ثقلین	۲۴
۱-۱-۶-۲-۲. حدیث عرض اخبار به قرآن	۲۴
۱-۱-۶-۳. سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) و اصحاب ایشان	۲۵
۱-۱-۶-۴. روش و بنای عقلا	۲۵

۲۶	۱-۱-۷. صحت و حجیت مکتب اجتهادی
۲۶	۱-۲. رویکرد یوسف شعار در تفسیر خود
۲۶	۱-۲-۱. تفسیر اجتهادی قرآن به قرآن
۲۷	۱-۲-۲. نظرات مختلف حول روش قرآن به قرآن
۲۷	۱-۲-۲-۱. دلایل قرآنی
۲۹	۱-۲-۲-۱. دلایل روایی
۳۰	۱-۲-۲-۳. شیوهی بیانی آیات
۳۰	۱-۲-۳. چند تن از مفسران پیرو مکتب تفسیری قرآن به قرآن
۳۱	۱-۳-۲-۱. علامه طباطبائی و تفسیر قرآن به قرآن
۳۲	۱-۳-۲-۱. آیت‌الله جوادی آملی و تفسیر قرآن به قرآن
۳۲	۱-۳-۲-۱. محمد امین شفق‌طی و تفسیر قرآن به قرآن
۳۳	۱-۳-۲-۱. نظریات مختلف اهل تطبیق بر مکتب اجتهادی قرآن به قرآن
۳۳	۱-۳-۲-۱. نظریه ول: قرآن بسندگی در تفسیر
۳۳	۱-۳-۲-۱. دلایل مخالفان نظریه قرآن بسندگی در تفسیر
۳۳	۱-۳-۲-۱. ویژگی‌ها، قرآن و نقد تفسیر
۳۳	۱-۳-۲-۱. آیات قرآنی
۳۴	۱-۳-۲-۱. دلایل موافقان نظریه قرآن بسندگی در تفسیر
۳۴	۱-۳-۲-۱. دلایل قرآنی
۳۵	۱-۳-۲-۱. دلایل روایی
۳۵	۱-۳-۲-۱. نقد دیدگاه قرآن بسندگی در تفسیر
۳۵	۱-۳-۲-۱. نظریه دوم: استفاده حداکثری از قرآن در تفسیر
۳۷	۱-۴. سیاق
۳۷	۱-۴-۱. سیاق در لغت و اصطلاح
۳۸	۱-۴-۲. قرائن متصل و منفصل در تفسیر قرآن
۳۹	۱-۴-۳. نقش سیاق در تفسیر به عنوان قرینه متصله
۴۰	۱-۴-۴. شرایط تحقق و اعتبار سیاق در تفسیر
۴۲	۱-۵. نگاهی گذرا به زندگی‌نامه یوسف شعار و آثار وی

فصل دوم: آیهی اکمال و نقد آرای یوسف شعار پیرامون آن

۴۷	۱-۲. آیهی اکمال و تفسیر آن
۴۹	۲-۲. یوسف شعار و آیهی اکمال
۵۰	۲-۲-۱. یوسف شعار و انحصار سوره‌ی مائده در ارائه‌ی احکام
۵۰	۲-۲-۲. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون انحصار سوره‌ی مائده در ارائه‌ی احکام
۵۱	۲-۲-۳. یوسف شعار و معنای "اکمال دین"

۵۱	۴-۲-۲. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون معنای "اکمال دین"
۵۲	۵-۲-۲. یوسف شعار و واژه‌ی "الْیَوْم"
۵۲	۶-۲-۲. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون واژه‌ی "الْیَوْم"
۵۲	۱-۶-۲-۲. نزول آیه در روز عرفه
۵۳	۲-۶-۲-۲. نزول آیه در روز غدیر خم
۵۳	۱-۲-۶-۲-۲. روایات ناظر بر زمان نزول
۵۶	۲-۲-۶-۲-۲. روایات ناظر بر علت نزول
۵۹	۷-۲-۲. یوسف شعار و عدم استقلال
۵۹	۸-۲-۲. دیدگاه یوسف شعار پیرامون عدم استقلال
۵۹	۱-۸-۲-۲. استقلال و رد آن
۶۰	۱-۱-۸-۲-۲. دیدگاه یوسف شعار پیرامون استقلال فراز
۶۳	۲-۱-۸-۲-۲. دیدگاه نگارنده پیرامون استقلال یا عدم استقلال فراز
۶۹	۲-۸-۲-۲. عدم تحریف قرآن کرم
۷۱	نتیجه فصل

فصل سوم: آیه‌ی مودت و نقد آرای یوسف شعار پیرامون آن

۷۷	۱-۳. آیه‌ی مودت و تفسیر آن
۷۸	۲-۳. یوسف شعار و آیه‌ی مودت
۷۸	۱-۲-۳. دیدگاه یوسف شعار پیرامون واژه‌ی "الْقَرِی"
۷۸	۲-۲-۳. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون واژه‌ی "الْقَرِی"
۸۱	دسته دوم: روایات تفسیری آیه مودت
۸۳	دسته سوم: روایات غیر تفسیری آیه مودت
۸۷	۳-۲-۳. دیدگاه یوسف شعار پیرامون "اجر"
۸۸	۴-۲-۳. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون "اجر"
۹۰	۵-۲-۳. دیدگاه یوسف شعار پیرامون مکی بودن آیه
۹۰	۶-۲-۳. نقد دیدگاه یوسف شعار پیرامون مکی بودن آیه
۹۲	نتیجه فصل
۹۳	نتایج و دستاوردها
۹۵	منابع و مآخذ

مقدمه

قرآن به عنوان اصیل‌ترین متن دینی همواره مورد مطالعه‌ی دانشمندان مسلمان در سراسر جهان با دیدگاه‌های متفاوت بوده است و اندیشمندان مختلف آن را با روش‌های گوناگون تفسیر کرده‌اند.

در قرن چهاردهم جایگاه تفسیر اجتهادی بسیار قوی شد و از بین رویکردهای اجتهادی، روش تفسیر قرآن به قرآن بین عالمان شیعی و سنی جایگاه ویژه‌ای یافت. یکی از کسانی که ادعا نموده درصدد تفسیر قرآن با این روش است، "یوسف شعار" متوفای ۱۳۵۱ است و با وجودی که مذهب شیعه دارد، به سبب عدم وجه به روایات و استدلال‌ات نادرست و نیز عدم توجه به آیات دیگر که کلمات یا موضوعات مشابه دارند و نیز گاهی به سبب عدم توجه بیش از حد به سیاق، دچار اشتباهات فاحشی شده است. این در حالی است که می‌توانست با همان روشی که مدعی پایبندی به آن در تفسیر خود است، محبت به اهل بیت علیهم السلام در آیه‌ی مودت و موضوع ولایت را در آیه‌ی اکمال به اثبات برساند.

لذا ما در این پژوهش بر آنیم که دیدگاه "یوسف شعار" را از سه حیث سیاقی، روایی، قرآن به قرآن مورد نقد و بررسی قرار دهیم و با مراجعه به کتب تفسیری معاصر فریقین به رأی صحیح دست یابیم.

- نظر "یوسف شعار" پیرامون آیه‌ی مودت چیست؟
- دیدگاه "یوسف شعار" درباره‌ی آیه‌ی اکمال چیست؟
- نظر مفسران شیعه در مورد آیه‌ی مودت و اکمال چیست؟
- نظر مفسران اهل سنت در مورد آیه‌ی مودت و اکمال چیست؟
- یوسف شعار "مودة فی القربی" را صله‌ی رحم و دوستی مسلمانان با خویشان خود دانسته است.

- یوسف شعار در مورد ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (مائده/۳) می‌گوید که منظور از "اليوم" روزی است که احکام الهی به وسیله‌ی آیه‌ی ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (مائده/۳) بیان گردید.
- مفسران شیعه، مفاد جمله‌ی "مودة فی القربی" را محبت به اقرباء و عترت رسول (ص) و اهل بیت او علیهم السلام می‌دانند نه سایر افراد دیگر از اولاد و فرزندان.

— غالب علماء شیعه در مورد آیهی اکمال معتقدند که منظور از ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (مائده/۳) روز غدیر است و منظور از اتمام نعمت در این آیه نعمت ولایت است.

— بعضی از مفسران عامه در مورد "ذوی القربی" روایات را نقل کرده اما نتیجه را رد نمودند یعنی معتقدند مراد شخصیت است، یعنی هر کس نسبت به ارحام و خویشاوندان خود مودت داشته باشد. بعضی مراد را قریش دانستند و برخی دیگر اولاد عبدالمطلب.

به نظر می‌رسد که گروهی از علمای اهل تسنن با نظر شیعه موافق و "الیوم" را روز حجه الوداع می‌دانند ولی اکثریت آنان معتقدند که منظور از اتمام نعمت احکام و شرایع دین است اعم از صلاه، زکات، جهاد.

عقوبت جستجوهای انجام شده، آیت الله سبحانی در کتابی تحت عنوان "تفسیر صحیح آیات المشکله" تمام آرای یوسف شعار را به طور خلاصه مورد نقد قرار داده ولی در دو آیهی مورد بحث، هیچ اشاره‌ای نکرده است.

آقای نجارزادگان در کتاب "بررسی تطبیقی تفسیر آیات ولایت" به آیهی مودت هیچ اشاره‌ای نکرده است اما در مورد آیهی اکمال، بررسی روایی انجام داده ولی بطور جامع سه حیث سیاق، روایت و آیات قرآن مورد بررسی قرار نداده است.

نقد دیدگاه "یوسف شعار" در آیهی مودت و آیهی اکمال و دستیابی به رای صحیح و پر رنگ کردن جبهه‌ی حق از اهداف این بررسی می‌باشد.

از آنجا که طبق سخن محدثان و مورخان، اولین مسأله مورد اختلاف، که وحدت مسلمانان را به تفرقه تبدیل نمود، مسأله امامت بوده است، لذا در مورد تلاش در تبیین محدوده و معنای امامت ضرورت دارد. این ضرورت، آنگاه بیشتر جا دارد که مانند پژوهش حاضر، قرآن محور باشد. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیلی است. به عبارت دیگر، به نقد و بررسی نظرات شعار پرداختیم. بدین ترتیب که ابتدا نظرات وی را مطرح کرده، سپس استقاه از نظرات شیعه و اهل سنت، نظر صحیح را بازگو کردیم.

پیامبر گرامی اسلام، در سال یازدهم هجرت، از میان امت رخت برپاست و با رحلت او باب "وحی" و "نبوت" ختم گردید. زیرا آنچه برای تکامل جامعه بشری لازم بود، در اختیار امت قرار گرفت. ایشان دو اثر گرانبها که همان کتاب و عترت هستند را پس از خود بجا گذاشتند که می‌توانند تا روز قیامت فیض بخش باشند و ره سعادت و خوشبختی را برای جامعه بنمایانند. پیامبر اکرم (ص) بارها از این دو یاد کردند. با ابداع این امانت‌های گرانقدر، مسئله‌ی ولایت پیامبر خاتم که در طول ولایت خداوند تبارک است، پایان نمی‌پذیرد. بلکه در ولایت ائمه اطهار ادامه می‌یابد. یکی از آیات ارزشمندی که مسئله‌ی ولایت در آن مطرح شده، آیهی اکمال و آیهی مودت

می‌باشد. آیه‌ی اکمال در روز غدیر خم نازل شده و از مسائلی چون اکمال دین و اتمام نعمت صحبت می‌کند که تحقق آن‌ها وابسته به ولایت امیرالمومنان (ع) است. اما مسئله‌ی روز نزول و ولایت امیرالمومنان از مسائل مورد اختلاف در میان مفسران است که در این میان یوسف شعار از کسانی است که همانند برخی مفسران اهل سنت، نظری متفاوت با شیعه را مطرح می‌کند. در آیه مودت پیامبر (ص)، اجر رسالت را مودت و دوستی با اهل بیت (ع)، بیان می‌دارد. در زمینه‌ی اجر رسالت و مودت اهل بیت (ع)، شعار نظر اشتباهی مطرح کرده و به روایات اصلاً توجهی نداشته است. این در حالی است که این دو آیه ارتباط نزدیکی با حدیث غدیر دارند. لذا از اهداف اصلی این پژوهش این است که به نقد و بررسی دیدگاه شعار پیرامون این دو آیه‌ی ارزشمند بپردازیم. این پرونده از سه فصل تشکیل شده است:

فصل اول درباره‌ی مبانی و مفاهیم بنیادین است که از پنج تشکیل شده که راجع به مکاتب تفسیری، مکتب اجتهادی، مکتب قرآن به قرآن، سیاق و زندگی‌نامه‌ی شعار مطالبی را مطرح می‌کند. فصل دوم، راجع به آیه‌ی اکمال است که دو زیر مجموعه دارد که در آن آیه‌ی اکمال را معرفی شده و آرای شعار به امور این آیه‌ی مبارکه به همراه نقد آن، بیان داشته شده است. فصل سوم، آیه‌ی مودت را مورد بررسی قرار می‌دهد و آرای شعار را نقد می‌کند و نظر صحیح را ذکر می‌کند. این فصل شامل هفت زیر مجموعه است.

سیاس و ستایش مر خدای را جل جبره که آیه‌ی رت او بر چهره‌ی روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار درفشان. آفریدگانی که خوبشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدن، بنده‌ی خفیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

در ابتدا صمیمانه‌ترین تقدیرها، تقدیم به اساتید ارجمندم که با صبر و صبوری مرا راهنمایی نموده و با ارائه‌ی نظرات سازنده و رهنمودهای بی‌دریغشان در پرتو این پژوهش سعی تمام مبذول داشتند.

از کلیه اساتید گرانقدر گروه که در دوران تحصیل از محضرشان کسب فیض نمودم، سپاس می‌نمایم. خانواده عزیز و مهربانم که همواره حامی و مشوقم بوده‌اند و پیمودن روزهای سخت و آسان زندگی‌ام بدون دعای خیر و برکت وجودشان غیر ممکن بود.

افسانه صبوری

تابستان ۱۳۹۹